

AŞK-I MEMNU DİZİSİNİN ALIMLANMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Fatma Nisan*

Habibe Akçay Bekiroğlu†

Öz

Televizyonun büyülü dünyası bireylerin ilgisini çekerek onları yönlendirmektedir. Televizyon programları arasında dizilerin çok önemli bir izlenme potansiyeli bulunmaktadır. Bu dizilerden bir tanesi de eleştirildiği halde izlenme rekoru kıran Aşk-ı Memnu dizisidir. Toplum tarafından kabul görmeyen, yasak aşkı konu alması nedeniyle eleştirilmesine rağmen, Aşk-ı Memnu dizisinin neden bu kadar yoğunlukta izlendiği bu çalışmanın ana sorunsalıdır. Çalışmada, izleyicilerin Aşk-ı Memnu dizisini nasıl okudukları ve alımladıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Alımlama analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışma, eşit sosyo-demografik özelliklere sahip 12 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Dizinin bazı bölümleri -özellikle de final bölümü- katılımcılarla birlikte izlenmiş ve ardından programın katılımcılar üzerindeki bilişsel- psikolojik etkilerini belirlemek için her katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra, televizyonun ideolojik boyutu da göz önünde bulundurularak katılımcıların verdikleri cevapların yorumları yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda alımlama analizinin savunduğu gibi izleyicilerin aktif oldukları bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Çalışmalar, alımlama analizi, televizyon dizileri, Aşk-ı Memnu dizisi.

A STUDY TO RECEPTION ANALYSIS A SERIES OF AŞK-I MEMNU

Abstract

Magical world of TV attracted the interest of individuals conduct them. Among all television programmes, tv series have an important watching potential. Ask-ı Memnu is one of these tv series which beats the watching records although mostly criticized. While the series of Aşk-ı Memnu is not gained admission by public and is criticized to be about forbidden love why the series is so popularly watched is main problematic of this study. The study is aimed to determine how audience have repected and read the series of Aşk-ı Memnu.

This study, which used the method of reception analysis was carried out with twelve participants having equal socio-demographic features. Some episodes of the series including especially final one were watched with the participants, and then interviews with each participant were conducted to determine cognitive psychological impact of the series on the program's participants in-depth. Later, comments on answers of the participants have been made by considering the ideological dimension of the television. It is concluded that audiences are active as reception analysis predicts.

Key Words: Cultural studies, reception analysis, television serieses, Aşk-ı Memnu series.

* Yrd. Doç. Dr. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, fatma.nisan@inonu.edu.tr

† Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, akcayh@yildiz.edu.tr

GİRİŞ

İletişim çalışmaları alanında çok sayıda analiz yöntemi kullanılmıştır. Ancak bunların çoğu, izleyici üzerinde değil, metin üzerinde yoğunlaşmış ve metinlerin vermek istedikleri mesajlar ve anlamları sorgulamıştır. 1960’larda ortaya çıkan Kültürel Çalışmalar içerisinde olan ve bu alanın önemli bir teorisyeni sayılan Stuart Hall’un kodlama/kodaçımına modeline dayanan alımlama analizi, izleyici okumaları üzerinde durmuştur. İzleyici/okuyucu üzerine yapılan çalışmalarda, 1980’lerden sonra bir artış görülmüştür. Alımlama analizine göre, izleyici/okuyucu, medya metinlerini okurken pasif değil aktiftir. Buna göre, analiz, izleyici/okuyucunun metinleri okurken onları yorumladığını savunmaktadır. Hall’un modeline göre, izleyici/okurlar medya metinlerini kodlarken: egemen, müzakereci, muhalif olmak üzere üç tip okuma yapabilmektedir. “Kültürel Çalışmalar geleneği içerisinde yapılan bu araştırmalar daha çok popüler kültür ürünlerinin alımlanması üzerinedir. Bu nedenle de izleyicinin programdan aldığı haz, beğeni, cinsiyetçi alımlama bu araştırmaların odaklandıkları başlıca konular olmuştur” (Şeker, 2009:105-106).

1950’li yıllardan sonraki dönem ‘televizyon çağı’ olarak tarihe geçmiştir. Televizyonun büyüdü dünyası, kitleleri beyaz camın önüne kilitlemiş, istediği gibi düşüncelerini sağlamış ve yönlendirmiştir. Televizyon, önceleri sadece burjuva kesiminin kullanımına sunulan bir alet olmasına rağmen, sonraları, teknolojik gelişmelerin artmasıyla birlikte, gerçek amacına uygun olarak halkın seviyesine inmiş ve her evde bulunur olmuştur. Postman’ın da bahsettiği gibi

“...televizyon yeni epistemolojinin kumanda merkezidir. En ufak çocuklar dahi televizyon izlemekten men edilemezler. En berbat yoksulluk bile televizyondan vazgeçmeyi gerektirmez. En yüce eğitim sistemi bile televizyonun belirleyiciliğinden kurtulamaz. Ve en önemlisi, kamuoyunu ilgilendiren hiçbir konu televizyonun ilgi alanının dışında kalmaz” (2004:91).

Hall’ün kodlama-kodaçımına kavramsallaştırmasından yola çıkarak yapılan ilk çalışmalardan biri David Morley’in çalışmasıdır. Morley, çalışmada metin çözümlemesi kullanarak, metinlerin içinde gizli egemen anlam ağlarını ve egemen okumaları ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Nationwide adlı haber programının analiz edildiği araştırmada, sıradan olayların ve toplumsal sorunlar ele alınmış, programın izleyiciler üzerindeki ideolojik etkililiği analiz edilmiştir (İrvan 1994-1995:207-208). Liebes ve Katz ise 1992’de altı farklı etnik kökene sahip kişilerle yaptıkları araştırmada, Dallas dizisi izletilen kişilerin içinde buldukları etnik gruba özgü yorumlamalara sahip olduklarını bulmuşlardır (Akt. Şaki, 2007:126-127). Dallas dizisinin Hollandalı kadın izleyiciler tarafından nasıl alımlandığını inceleyen Ang, izleyicilerin diziyeye ilişkin deneyimlerini araştırmıştır. Araştırmaya göre, izleyicilerin gerçeklik algısı diziden hoşlanma ve hoşlanmama durumlarını etkilemektedir (Akt. Karabağ, 2014:249).

Bir diğer araştırmada ise, İngiliz dizisi olan East Enders’in alımlanma biçimini araştırılmıştır. Dizinin yapımcılarının beklentileri ile izleyicilerin dizi hakkındaki yorumlarının ele alındığı çalışmada, izleyicilerin diziyi pasif olarak alımlamaktan ziyade eleştirel bir tavır içinde oldukları tespit edilmiştir (Smith 2007: 234). *Asit Ortamında Yaşam ve Ölüm* adlı programı analiz etmeye yönelik olarak yapmış olduğu araştırmasında Hoijer (2005:113-114), izleyicilerin büyük bölümünün, programın sözel ve görsel içeriğini hatırladıklarını ve bazılarının programın iletilerini önceki bilgileriyle birleştirerek kullandığını, bazılarının ise gerçek hayatlarıyla ilişki kurarak algıladığını ortaya çıkarmıştır.

Türk izleyici üzerine yapılan çalışmalar ise şu şekildedir: Kula (2007), Kurtlar Vadisi dizisinin izleyiciler tarafından neden bu kadar çok sevildiği ve izlendiğinin

araştırıldığı çalışmada, izleyicilerin bir televizyon metinlerini simulasyon olarak görmek yerine, gerçek olarak algıladıkları ve bu dizilerden gelen mesajları sadece egemen değil, karşıt ve müzakereci okuyabildiklerini bulmuştur. 5N1K programının alımlama analizini yaptığı çalışmada Şeker (2009), izleyicilerin televizyon karşısında etken konumda oldukları ve iletilerle rahatlıkla başa çıkabildiklerini bulmuştur. Behzat Ç. Bir Ankara Polisiyesi dizisinin izleyici tarafından nasıl alımlandığını ortaya çıkarmaya yönelik gerçekleştirdiği çalışmada Şeker ve Çavuş (2011), katılımcıların diziden iletilen mesajlara karşı etkin ve duyarlı olduğunu, bu mesajları kendi düşünsel ve ideolojik kabullerine göre yorumladıklarını bulgulamıştır. Sigarayı bırakmaya yönelik mesajlar içeren reklam filmlerini alımlama analizi kullanarak çözümlediği çalışmada Becerikli (2012), izleyicilerin her iki reklam metinlerini bağımsız bir biçimde değerlendirdikleri ve reklam filmlerinden iletilen mesajların birbirlerine ilişkin etkinlik düzeyinin bulunmadığını tespit etmiştir. Şeker ve Balcı (2013), Pepee çizgi filminin anne babalar ve çocuklar tarafından nasıl alımlandığını belirlemeye yönelik gerçekleştirmiş olduğu çalışmada ise izleyicinin çizgi filmin mesajlarına açık oldukları, iletilere karşı ortak imajlara sahip oldukları bulunmuştur.

Televizyonda gösterilen birçok program, amaçlı amaçsız tüm kitleleri peşinden sürüklemeyi başarmıştır. Bu programlardan bir tanesi de, Aşk-ı Memnu dizisidir. Halit Ziya Uşaklıgil'in romanından uyarılma olan ve Türk televizyonlarında gösterilen diğer programlara oranla büyük bir rekor kıran Aşk-ı Memnu, konusunun 'yasak aşk' olması nedeniyle izleyiciler arasında çokça tartışılmıştır. Dizinin yayından kaldırması yönünde RTÜK'e çok sayıda şikâyet yapılmış, ancak tüm bunlara rağmen dizi son güne kadar, aynı saatte yayında olan diğer kanallardaki programlara önemli bir fark atarak, yayında kalmayı başarmıştır. Dizi, izleyicilerin çoğunluğu tarafından genel ahlaki değerlere aykırı olarak değerlendirilmesine rağmen dizinin izlenme oranı hiç düşmemiş, her bölümünde izleyici tarafından heyecanla takip edilmiştir. Bu çalışmada, ilk çıktığı andan itibaren eleştiri oklarına hedef olan Aşk-ı Memnu dizisinin, izleyiciler tarafından nasıl alımlandığı ve diziye ilişkin hangi anlamların üretildiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, izleyicilerin yaptıkları dizi okumalarında Aşk-ı Memnu dizisini nasıl okudukları ve anlamlandırdıkları üzerinde durulmuştur. Bu çalışma, çok eleştirilen Aşk-ı Memnu dizisini izleyici/okuyucuların nasıl yorumladıklarını ve onu bir meşrulaştırma aracı olarak görüp görmediklerini öğrenmek açısından önemlidir. Çalışmada alımlama analizi yöntemi kullanılmış ve eşit sosyo-demografik özelliklere sahip 12 katılımcıyla görüşülmüştür. Dizinin kimi bölümleri ve özellikle de final bölümü, daha önceden katılımcılarla birlikte izlenmiştir. Daha sonrasında, dizinin katılımcılarda bıraktığı bilişsel-psikolojik etkileri belirlemek amacıyla her katılımcıyla ayrı ayrı derinlemesine görüşmeler yapılmış ve izleyici okumaları sonucunda verilen cevapların anlamları üzerinde durulmuştur.

1. Kültürel Çalışmalar ve Alımlama Analizi

Kitle iletişim araçlarının etkisi ve kültür üzerine yapılan ampirik çalışmaların ortaya çıkışı, Amerika Birleşik Devletlerinde 1940'lar ve 1950'lere dayanır. Bu alanda yapılan çalışmaların daha çok ampirik, pragmatist ve pozitivist bilim anlayışıyla temellendirilen ve medyanın izleyici üzerindeki etkilerine inceleyen niceliksel araştırmalardan oluştuğu görülmektedir. Bu yaklaşımın yükselişi, Amerikan davranışçı biliminin 1950'lerdeki ve 1960'ların ilk yıllarındaki dünya çapında enerjikliğiyle, kurduğu kurumsal hegemonyaya paraleldir (Hall, 1999:78). Bu dönemde yapılan çalışmalarda medya toplum içinde olumlu bir işlevle ele alınmış, Amerikan toplumunda bütünleştirici bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

Öte yandan Kültürel Çalışmalar'ın temelinde, toplumsal koşulların ortaya çıkardığı sorunlar ve bu sorunların irdelenmesi yatar. Gerek siyasi-ekonomik, gerekse kültürel yaklaşımların kökeni Frankfurt Okulu'na kadar uzanır (Tekinalp ve Uzun, 2004:168). Frankfurt Okulu'na göre, kitle iletişim araçları, kültürel yaşamı piyasada elde edilebilir asgari ortak noktaya indirgeyerek, tek biçim ve sıradan bir kitle kültürü yaratmıştır. Dinamik, yenilikçi veya yaratıcı olan her şey kitlesel pazara uygun görülmeyle yerini düpedüz üstünlüğüne bitmek bilmeyen yinelenişine bırakmıştır (Mutlu, 1998:232).

Kültürel Çalışmalar yaklaşımının kökenleri, 1930'larda ortaya çıkan Frankfurt Okulu'na dayanmasına rağmen, kültür alanında yapılan analizler, ancak 1980 ve 1990'lı yıllardan sonra artış göstermiştir. Bu analizlerden bir tanesi de alımlama çözümlemesi ya da analizidir. Eleştirel yaklaşımlar içerisinde izleyici alımlamalarına ilişkin ilk araştırmalar Kültürel Çalışmalar geleneği içinde başlatılmıştır ve bu yönde çalışmalar yapılması gerektiğini ilk kez Stuart Hall vurgulamıştır (İrvan, 1997:205). İnsanların anlamlandırma ve temsil pratikleri aracılığıyla kültürü anlamaya çalışan (Barker, 1999'dan akt. Yaylagül, 2008:111) Kültürel Çalışmalar geleneğine, İngiltere'de ise R. Hoggart ve R. Williams öncülük etmiştir.

Kültürel Çalışmalar'a kadar, Marksist eleştirel gelenek içinde medya metinleri, daha çok üretim süreci ile ilişkili olarak düşünülmüş ve gerek araççı yaklaşım, gerekse ekonomi politik yaklaşımı içinde, bu metinlerin okuyucusu olan kişi ve gruplar, başlı başına önemli bir araştırma konusu olmamıştır (İnal, 1996:43). Kültürel Çalışmalar öncesi medyada yer alan metinlerin kitleler üzerinde yönlendirici etkileri olduğu iddia edilmiş, kitlelerin bu metinler karşısında güçsüz oldukları öne sürülmüştür. Kitlelerin ideolojiler karşısında pasif olduğu görüşünü öne süren çalışmaların aksine Kültürel Çalışmalar, medya metinlerinin etkisinin tüketim sürecinde ortaya çıktığını ve kültüründe önemli bir etken olduğunu savunmuştur.

Kültürel Çalışmalar, popüler kültürü "yanlış bilinç" olarak değil, "halkın sesi" olarak görür ve özellikle tüketim anında halkın bilinçli tercihine vurgu yaparak, popüler kültür içerisindeki özgürleşim olanaklarına işaret eder. Kültürdeki elitist ve hiyerarşik yaklaşımlara da mesafeli duran Kültürel Çalışmalar geleneği, kitle kültürünün düzleştirici ve biçimlendirici etkilerine karşın, toplumdaki direnme biçimleri ve farklı açıklamalar üzerinde özenle durmuştur (Arık, 2004:84). Bununla birlikte medyanın yaydığı metin türlerinin alıcı tarafından nasıl okunduğu ve nasıl yorumlandığı Kültürel Çalışmalar içinde asıl önemli konuyu oluşturan alımlama analizinin sorunsalıdır. Bu metinler aracılığıyla izleyici kitlenin, medya metinlerinin algılanma biçimlerinin analiz edilmesinin yanı sıra, iktidar ilişkilerinin analizinde de izleyicinin medya kullanma pratiklerine başvurulmaktadır.

Anlamlandırma sürekli ve anlık pratiklere ilişkin bir sorun olarak ele alındığında, bir metnin, sabit, herkesin üzerinde uzlaşacağı tek bir anlamlandırma biçimi olduğunu kabul etmek de olanaksız hale gelir. Her metin farklı okuma biçimlerini bir olasılık olarak taşır. Metin ve okuyucu arasında metnin tek yönlü belirleyiciliğine dayanan, herhangi bir etki kavramsallaştırması olanaksız hale gelir. Yapısalcı dilbilim, metinlerin ortak yapısal özellikleri üzerinde dururken, post yapısalcılık, her metnin farklılıklarının önemini vurgulamış, metni oluşturanın benzerlikler değil, farklılıklar olduğunu altını çizmiştir. Bu yaklaşım içinde metin yazarı da, dil ve söylemler içinde oluşan bir özne olarak ele alınırken, metni okuyan her kimse, kendi dilsel (özne) konumundan metni yeniden üretmek için almaktadır. İki ayrı kişinin, aynı metinden aynı anlamları çıkaracaklarını hiçbir şey garanti etmez. Daha da ötesi, aynı kişinin, farklı ortamlarda, aynı metni, aynı anlamlandırma biçimi ile okuyacağını da yine hiçbir garantisi yoktur (İnal, 1996:155).

Medya sunumları ve içerikleri, sosyal ilişkilerde bireylerin birbirini ve içinde buldurdukları kültürel yapıya yönelik algılamalarını etkilemektedir. Eleştirel gelenek içerisinde gelişen izleyicilerin medya içeriklerinin alımlamalarına yönelik araştırmalar, Kültürel Çalışmalar'ın önemli bir alanında yer almaktadır.

Öte yandan geleneksel anlamda kitle iletişim araştırmaları, iletişim sürecini bir döngü olarak görmektedir. Bu model doğrusal (gönderen/mesaj/alıcı) yalnızca mesaj alışverişi düzeyinde yoğunlaşması ve karmaşık ilişkiler içeren değişik momentlerden yoksun olması nedeniyle eleştirilmektedir. Hall'a göre ise bu iletişim süreci birbiri ile bağlantılı bir süreç olup, üretim, dolaşım, dağıtım, tüketim, yeniden üretim ilişkisi içinde üretilen sürekli bir yapıdır (Hall, 2005:85).

Medya kendi söylem pratiği çerçevesinde üretmiş olduğu içeriği izleyicilere dağıtmaktadır. Bu dağıtım yine kitle iletişim aracının kendi söylem yapısıyla bağlantılı olarak gerçekleşmekle birlikte, çeşitli anlamları da izleyiciye iletmektedir. İzleyici bu içeriği alarak kullanır ve pratiğe dönüştürür, böylece tüketim gerçekleşmiş olur. Hall' a göre kodlama ve kod açımı süreci kendi belirleyiciliğine sahiptir. Yani bu süreç içerisinde mesajın içeriğinin çözümlenmesinin sonuçlarının yanı sıra mesajın söylemsel biçimi de iletişimsel alışverişte önemli bir yere sahiptir (Hall, 2005). Öte yandan medya metinlerinin kodlama ve kod açımı sürecinin içinde, bir de metinlerin yan ve düzenlamaları bulunmaktadır. Düzenlamalar tamamen kapalı kodlardan oluşmakta, bunun yanı sıra yananlamlar ise çokanlamlı bir yapıdadır.

Hall'a göre izleyiciler, medya metinlerini üç şekilde okumaktadır; *egemen okuma* olarak adlandırılan ilk okuma türü içinde izleyiciler metindeki düz ve yananlamları çok sınırlı bir etkileşimle algırlar, bu okuma türünde metindeki anlamlar tam ve doğru yönde algılanır ve kodlayıcının ürettiği anlamlar her düzeyde kabul edilir. Bir diğer okuma şekli *müzakereci okumadır*. Bu okuma türünde izleyici hem uyumlu hem de karşıt bir okuma yapmakta, yani kendi koşullarına uygun düşen anlamları çoğu zaman kabul etme şeklinde bir eğilim sergileyebilmektedir. Üçüncü okuma türü ise *karşıt (muhalif) okumadır*. Bu okuma türünde izleyici kodlanan anlamları tam olarak alımlayabilmekte, fakat aksi yönde anlam üretebilmektedir (Hall, 2005). Bu okuma türleri izleyicilerin medya metinlerini alımlama ve bu metinlerden etkilenme düzeyini de göstermektedir.

Kültürel Çalışmalar geleneği içinde, kitle iletişim araçlarının etkileri üzerine yapılan analizlerin yaygınlaşması ve popüler kültürün önemli alanlarından olan müzik, dizi, film gibi ürünlerin yaygınlaşmasıyla birlikte, özellikle 1980'lerden sonra, kültürel ürünler üzerine yapılan çalışmalar önemli derecede artmıştır. Medya mesajlarının kodlanması, bu kodların çeşitli şekillerde kodaçımına tabi tutulabilir olması düşüncesi, Kültürel Çalışmalar yaklaşımında metinlerin analizi ve çözümlenmesine odaklı hale getirmiştir. Öte yandan TV dizilerinin izleyiciler üzerindeki etkilerinin analizi, izleyici üzerine yapılan araştırmalar ile iletişim bilimi alanına önemli ipuçları sunmaktadır.

2. Televizyon Dünyası ve Televizyon Dizileri

İçinde bulunulan yüzyılda medya dördüncü güç olarak kabul edilmektedir. Medya bu özelliğini, yaygın olması ve bireyleri etkileyebilme gücünden almaktadır. Medya araçları arasında özellikle her eve girmiş olan televizyonun, önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu anlamda Billy Graham'ın, "Televizyon, insanoğlunun şimdiye kadar geliştirdiği en güçlü iletişim aracıdır" (Postman, 2004:133) şeklindeki tespiti hiç de abartılı olmamaktadır. Televizyon öncesi *Cesur Yeni Dünya'nın* yazarı Huxley, gelecekte insanların sakinleştirici haplarla uyuşturularak itaat ettirileceğine dair bir distopya tahayyül etmişti. Huxley, bu öngörüsünden uzak düşmemiş, fakat kehanetinin teknolojik uzantısı

konusunda yetersiz kalmıştır. Günümüzde, Huxley'in cesur yeni dünyasını önemli bir anlamda yaşıyoruz, bunun adına da 'televizyon çağı' denmektedir (Esslin, 2001:11).

Sosyal hayatın bir parçası olan televizyonun olumlu ya da olumsuz anlamda bireyler üzerinde çok önemli etkileri bulunmaktadır. "Televizyon, merkezileşmiş bir öykü anlatma sistemidir. Drama, reklam, haberler ve diğer bütün program türleriyle her eve ortak bir imaj ve iletiler dünyası getirir" (Poyraz, 2002:23). Birey, televizyonun anlattığı bu ileti öyküleriyle karşı karşıya kalmaktadır. "Televizyonda görüntüler doğrudan doğruya size gösterilmektedir. Perde siz olmaktadır. Görüntüler, imgeler etrafınızı sarar. Görüntü sizde sonlanır. Bu durum bir çeşit olayın içinde olma, Doğu sanatındaki gibi, içerden bakış yetisi kazandırmaktadır" (McLuhan, 2005:125). Televizyonda söylem büyük oranda görsel imajla yansıtılır; yani televizyon konuşmayı bize sözcüklerle değil, görüntülerle aktarır (Postman, 2004:16). "Televizyon, bir okuma sisteminin göstergeler sistemi haline gelmiş bir dünya üzerindeki mutlak gücünün ideolojisine aracılık ediyor" (Baudrillard, 2004:155). Buna göre, "Televizyon iletişim ortamımızı, başka hiçbir iletişim aracının gücünün yetmeyeceği tarzlarda bizim adımıza düzenlemektedir" (Postman, 2004:92). Bunun yanı sıra, televizyon sahip olduğu etkileme ve yönlendirme gücüyle çocukların yetişmesine de olanak sağlamaktadır. "Aile çevreniz genişledi. Filmler, Telstar, uçaklar gibi elektronik medyanın yarattığı dünya çapındaki enformasyon yumağı günümüzde ana-babaların, çocukların yetiştirilmesinde yapabileceğinden çok daha fazlasını yapıyor" (McLuhan, 2005:14).

Tüm bireylere aynı iletilerin ulaşmasını sağlayan televizyon, bireylerin ortak kanaatlere sahip olabilmelerini kolaylaştırır. İnsanların büyük çoğunluğu boş zamanını televizyonun önünde harcamaktadır. İnsanlar dünya hakkındaki malumatlarının çoğunu televizyondan elde etmektedir; siyasi tutum ve kararlarını televizyon şekillendiriyor ve onları almaya ikna ettiği mallarla da hayat tarzlarını belirliyor (Esslin, 2001:13). Televizyon bireylerin bakış açılarını etkileyerek, onlara yeni gerçeklikler kurgulamaktadır, ancak televizyon aynı zamanda bu kurgulama sürecini ekran karşısındaki izleyiciden gizleyerek durumu doğallaştırmanın peşindedir. Böylelikle oluşturulan yapay dünya, tamamen doğalmış gibi sunularak gerçek ile televizyon gerçekliği arasındaki mesafe izleyicilerden gizlenmektedir (Arık, 2004:313-315). Medya, gerçekliğin inşa edilme sürecine etkin olarak katılır ve egemenlik ilişkilerini egemen sınıfların çıkarı doğrultusunda üreten birincil dolayımdayıcı olarak toplumsal gerçekliğin tanımlayıcısıdır (Dursun, 2001:79). Televizyon, gerçeği değil, imal ettiği gerçekliği seyirciye iletir (Arık, 2004:314) ve medyada yer alan ideolojik temsiller, alıcıların gündelik hayatları içinde kavranır, yorumlanır, yaratılır ve kullanılır. İletişim araçları yoluyla algılanan ve sık sık maruz kalınan iletilere göre, gerçek dünyaya ilişkin kavrayışlar oluşturulur (Lull, 2001:34). Kurgulanan gerçeklik bozulmasın diye, iletiler genellikle eğlence formatında iletilir. Televizyonun eğlendirme işlevi içinde gerçeklik, bütün korkunçluğu ve dehşetiyle her zaman için bir tür kurguya, yani çok uzaktaki olayların ve yerlerin masalına dönüşmüştür (Poyraz, 2002:57). Televizyon izleyiciden, görüntülerinin daima eğlenme ve haz alma üzerine hazırlanmış olduğunu unutmamasını bekler (Postman, 2004:135). Ancak televizyonda yer alan metinlerin olabildiğince eğlenceli ve tüketilebilir bir format doğrultusunda biçimlendirilmesi, temsil sürecinde ciddi anlam kayıpları meydana gelebilmektedir (Arık, 2004:314). Gösteri üretmenin pek çok yolu vardır, ama en etkilisi bilinçli olarak bir gösteriye bürünmektedir (Yağlı, 2009:49). Televizyon gösteriyi oluşturan temel araçlar arasında yer almaktadır. Televizyon gösteri üretme aşamasında bireylerin kendilerini orada hissetmelerini sağlamaktadır. Televizyon sayesinde, yalnızca görebildiğimiz değil, aynı anda bütün duyularımızın işin içinde yer aldığı aktif ve keşfedici bir duyumsama yetisi kazanılır. Böylece, 'İşte sizde oradasınız' duygusu kazanmış oluyoruz (McLuhan,

2005:125). Orada olmaya hazır bir durumda olan birey, bu ortamdan kolaylıkla etkilenmektedir. Kendini koşulsuz bir biçimde, hegemonik ilişkiye gönüllü olarak teslim etmiş, hatta onunla bir aşk yaşayan birey, karşısında sergilenen kurguyu bir gösteri, bir karnaval havasında izlemeye de hazırdır (Yağlı, 2009:51).

Bireyin kendisi televizyonun büyüdü dünyasının bir parçası olması nedeniyle artık televizyon büyüünün farkında değildir.

“Televizyon cihazı artık, bizi büyüemez ya da zihnimizi allak bullak etmez. Televizyonun ilginç yönlerine ilişkin hikâyeler anlatmayız. Televizyon cihazlarını artık, özel odalarla sınırlamayız. Televizyonda izlediklerimizin gerçekliğinden kuşkuya düşmeyiz ve televizyonun sunduğu bakış açısının özelliğini pek fark etmeyiz. Televizyonun bizi nasıl etkilediği sorusu bile arka plana atılmıştır” (Postman, 2004:92).

Bundan dolayı televizyonun, medya olarak, bilinç ve düşünceye çok duygulara hitap eden bir araç (Duran, 2000:101) olarak bireylerin gündelik hayatının parçası haline geldiği söylenebilir.

Dedikodunun toplumca meşrulaşmasını sağlayan önemli bir mecra olarak görülen medya, bizim dışımızdaki hayatlara dair öğrenme daha, daha doğrusu merak isteğini özellikle magazin ve kadınlara yönelik programlarda körükleyerek ürettiği ve sattığını görmek mümkündür (Yağlı, 2009:53-54). Televizyondaki bu dedikodu mekanizmalarından bir de dizilerdir. Televizyon dizileri evlerin ortak sohbet konuları haline gelmiş, dizilerin içindeki karakterler ise evlerin birer üyesi olmuştur. ‘Sabun köpüğü, arkası yarım, pembe dizi, gündüz seriyalleri, soap opera’ olarak da bilinen televizyon dizileri modern dönemin birer ürünüdür. Öte yandan soap operalar, modern döneme geçişten itibaren orta sınıfın kültür hayatındaki ‘yükselmeye’ birlikte yaygınlaşan bir tür olmuştur (Oskay, 2004:166). Soap opera, televizyonda gündüzleri kadın izleyicilere yönelik olarak yayınlanan, sonu bir türlü gelmeyen, her bölümü öykünün en heyecanlı anında sona eren, çeşitli yan olaylarla beslenen, bölümler arasında küçük dramatik doruk noktalarının geliştirildiği ve haftanın beş günü yayınlanan (ancak günümüzde haftada bir gün) bir televizyon türüdür. Soap operaların kökeni, 18’inci yüzyılda Avrupa’da her hafta bir bölümü okurlara sunulan ‘feuilletons’lara dayanır. 1930’lara değin bu popüler edebiyat türü fotoroman olarak gelişimini sürdürmüştü; daha sonra radyo dramalarına uyarlanmıştı. Radyoda yayımlanan bu yeni drama türünün mali kaynağı çoğunlukla deterjan firmalarından sağlandığı için, yapımlar ‘sabun operalar’ adıyla anılmaya başlanmıştır. Radyo gündüz seriyaller, 60’lı yıllarda aynı firmaların mali desteği altında televizyonda gösterilmeye başlanmıştır. Bazı araştırmacılar sabun operaları; gündüz ve ana yayın kuşağı olarak ikiye ayırmaktadır. Melodram türünün bir uzantısı olan soap operalarda duygular üzerine kurulu bir dünya tasarlanır. Soap opera dünyasında kadın kahramanlar ön plandadır ve tüm kahramanlar kabaca ikiye ayrılmıştır: iyiler ve kötüler... Bu basit ayırım bile, sabun operalar üzerinde melodram türünün etkisini göstermektedir (Binark, 1997:44-45).

3. Aşk-ı Memnu Dizisinin Alınlanması Üzerine Bir Çalışma

Kitle iletişim araştırmaları arasında izleyici, çok önemli bir halkayı teşkil etmektedir.

“İzleyici farklı söylemler içinde belirlenmiş bir öznedir ve kimliği tek bir belirlenim ilişkisinin doğrusal mantığı içinde açıklanamaz. Buna karşılık medya metinleri de içerikler farklı söylemlerin sızdığı metinlerdir ve söylemsel yapıları içinde egemen konuma yerleşmiş olan üst söylemin metni bütün ile kapatması söz konusu olamaz. Dolayısı ile görsel medyanın metinleri açık, çok anlamlı metinlerdir. Herhangi bir metnin nasıl alınacağı, nasıl okunacağı ve anlamlandırılacağı metin ile izleyicinin karşılaştığı anda oluşan etkileşimin ürünüdür” (İnal, 1996:160).

İster egemen paradigma olarak nitelenen davranışçı geleneği, isterse de eleştirel geleneği temel alalım, izleyici kavramlaştırmasında iki temel yaklaşımın varlığı söz konusudur: Etkin izleyici ve edilgin izleyici (İrvan, 1997:205). İzleyicinin metin okumalarında etkin olduğunu savunan alımlama analizi, metin ve izleyici arasındaki bağlantıyı çözümlemektedir.

“Alımlama çözümlemesi, bir dilsel birimin yani bir metnin iletildiği ya da uyandırdığı tasarımın okuyucu/izleyici tarafından kavranması ve o metin ile kullanıcı/tüketicisi arasında kurulan ilişkinin sonucu olan üretilen ‘anlam’ ya da ‘anlamların’ açıklanmasına olanak verir. Metinde kurulmuş toplumsal güç ilişkilerinin, farklı sosyo-ekonomik yapı ve kültürel kodlar içerisinde, iki toplumsal cinsiyetin, farklı grupların, sınıfların ve etnik kimliklerin toplumsal geçmişleriyle kesişmesinin, farklı anlamlandırma deneyimlerinin ve okuma taktiklerinin kavranmasını sağlar” (Binark, 1997:43).

Medya metinleri ile izleyicilerin buluşma sürecinde, medyayı kullanma nedenlerinden çok üretilen anlamlar üzerinde yoğunlaşan alımlama analizi, medyada üretilen anlamlarla izleyicilerin ürettiği anlamlar arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışır (Hoijer, 2005:106).

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Kültürel Çalışmalar geleneğine dayanan alımlama çalışmaları, çoğunlukla televizyon programları ve özellikle de haber programları üzerine yapılmaktadır. Çalışmada, Aşk-ı Memnu dizisi bağlamında, televizyonun izler kitleyi kendine çekebilme ve büyüleme etkisine sahip olduğu, TV dizilerinin içeriğinde ideolojik anlam barındırabileceği ve dizinin toplum tarafında kabul görmeyen ilişkileri meşrulaştırabileceği varsayımından yola çıkılmıştır. Alımlama analizinde, hem metinde üretilen anlamlar, hem de izleyicinin televizyon metni ile ilgili yapmış olduğu kodlamalar ve kodaçıklamaları üzerinde durulmaktadır. Çalışmada, katılımcıların diziyi ilgili olarak bilişsel ve duyuşsal temsillerini ortaya çıkarmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, bir kitaptan uyarılma olan ve televizyonda ilk yayınlanmaya başladığı günden beri izlenme rekoru kıran Aşk-ı Memnu dizisinin alımlama analizi yapılmıştır. Alımlama analizi için Aşk-ı Memnu dizisinin seçilme nedeni, dizinin, genel kabul gören ahlaki yapılardan farklılaşması ve buna rağmen izleyici tarafından önemli bir oranda takip ediliyor olmasıdır. Dizinin yayında olduğu dönemlerde, dizinin konusu ve konunun işleniş biçimi nedeniyle yayından kaldırılması yönünde çokça eleştirilmesi ayrıca araştırmada bu dizinin tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Aşk-ı Memnu dizisinin kimi bölümleri (özellikle final bölümü), 12 izleyiciyle birlikte izlenmiş ve ardından derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Dizinin tüm bölümlerinin katılımcılarla birlikte izlenmemesinin nedeni, dizinin iki yıl gibi uzun bir süre yayında kalmış olmasındandır. Çalışmada, nitel yöntem kullanılmış olup, bu yöntemin uzun süreceği ve analizinin uzun zaman alacağı görüşünden hareketle çalışmada katılımcı sayısı sınırlı sayıda tutulmuştur. Araştırmadan önce, analizle ilgili bir soru formu oluşturulmuştur. Sorular genellikle, her biri birer Türk bireyi olan katılımcıların kendi değer yargılarını da göz önünde bulundurarak diziyeye bakış açıları, diziyi anımsama ve alımlamasını belirleme şeklinde düzenlenmiştir. Oluşturulan sorular dizinin finalinin yayınlanmasından bir gün sonra sorulmuştur. Demografik sorulardan sonraki sorularda katılımcıların diziyi izleyip izlemedikleri, izliyorsa ne kadar sıklıkta ve neden izlediklerini, diziden aldıkları mesajı, diziyi eleştirip eleştirmediklerini, eleştirdikleri halde tekrar izleyip izlemedikleri, dizinin Türk ahlak yapısına uygun olup olmadığı ile aralarında tutarlılık olup olmadığını, en çok beğendikleri ve beğenmedikleri karakteri ölçmeye yönelik olmuştur. Soru formunun sonlarında ise, dizinin tüm yayın sürecinde, katılımcının,

dizinin başrol karakterleriyle ilgili duygularında değişme olup olmadığı ve katılımcılar eğer dizinin senaristi olsalardı final bölümünü nasıl bitirmek istedikleri sorulmuştur. Bunların sorulma nedeni, izleyicilerin, diziyle ilgili gerçek duygularını ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmada eşit sosyo-demografik özelliklere sahip katılımcılar seçilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların cinsiyet dağılımları, 9 kadın ve 3 erkekten oluşmaktadır. Katılımcıların genel itibarıyla kadınlardan oluşmasının nedeni, dizi izleyicilerinin daha çoğunlukla kadınlardan oluşmasındandır. Yaş aralığı 20 ve 33 arasında olan katılımcıların meslek gruplarına dağılımı ise; akademisyen (5), gazeteci (2), haber spikeri (1), öğrenci (3) ve reklam sanat yönetmeni (1) şeklindedir. Katılımcıların eğitim durumları, lise-lisansüstü 3 lise, 2 lisans, 6 yüksek lisans, 1 doktora, arasında değişmekte olup, aylık gelirleri ise 0-5000 TL arasındadır.

3.2. Aşk-ı Memnu Dizisinin İçeriği

İzleyicinin içinde bulunduğu toplumsal, kültürel ve siyasal konumunu göz önünde bulunduran alımlama analizi, izleyicinin metin karşısında anlam üretimine nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Alımlama analizinin izleyici okumaları ve metin çözümlemesi arasındaki etkileşimden oluşması nedeniyle, katılımcıların alımlamasını doğru okuyabilmek ve değerlendirebilmek için, Aşk-ı Memnu dizisinin içeriğini doğru çözümlemek gerekmektedir. Böylelikle ilk olarak, dizinin içeriğinin çözümlemesi üzerinde durulmuştur. İlk yayınlandığı 2008'den beri Türkiye'de izlenme rekoru kıran dizi, iki sene yayında kalmıştır. Yönetmenliğini Hilal Saral'ın yaptığı ve senaryosunu Ece Yörenç ile Melek Gençoğlu'nun yazdığı dizide; Kıvanç Tatlıtuğ (Behlül Haznedar), Beren Saat (Bihter Yöreoğlu), Selçuk Yöntem (Adnan Ziyagil), Nebahat Çehre (Firdevs Yöreoğlu) ve Recep Aktuğ (Hilmi bey) gibi oyuncular rol almıştır. Halit Ziya Uşaklıgil'in bir romanından uyarılma olan Aşk-ı Memnu dizisinin konusu ise şu şekildedir: Firdevs Hanım, elli yaşlarda, varlıklı bir adamla evlenmiş ve kısa bir süre önce eşi vefat etmiş bir kadındır. Firdevs Hanım'ın Bihter ve Peyker adlarında iki kızı vardır. Bihter, pek çok erkeğin dikkatini çekebilecek güzellikte, alımlı genç bir kadındır. Adnan Bey ise ellili yaşlarda zengin bir iş adamıdır. Nihal ve Bülent adında iki çocuğu ve eğlence ve lüks düşkünü Behlül ismindeki yeğeni ile birlikte yalıda yaşamaktadır. Adnan Bey'in zenginliği ve lüks yaşamı Firdevs Hanım'ın iştahını kabartmaktadır. Bu durum özellikle küçük kızı Bihter'in dikkatini çekmiştir. Babasının ölümünden sorumlu tuttuğu annesine karşı içten içe kin duymasına rağmen Bihter, zamanla annesine benzemekte, dizi boyunca da duygusal gelgitlerini en iyi annesine ifade edebildiği görülmektedir. Annesine duyduğu nefretin de bir yansıması olarak Bihter, Adnan Bey ile evlenme kararı alır. Adnan Bey'in zengin yaşamı ve lüks, Firdevs Hanım'ın bu evliliği kabullenmesini daha da kolaylaştırır.

Bihter Adnan'ın yeğeni Behlül'e aşık olduktan sonra, artık tam manasıyla mantığı ve kalbi arasında gidip gelmekte, annesini hep suçladığı sadakatsizliğin tam da ortasına kendi düşmektedir. Hayatta eğlenceden başka bir şeye değer vermeyen, her gününü başka bir kadınla geçiren Behlül ise bu "yasak aşk"a çok fazla direnemez. Bütün yaşananlardan habersiz genç ve güzel karısına büyük bir aşkla bağlı olan Adnan Bey, her ne kadar karısının ilgisizliğini sezinlese de bu yasak aşkı anlaması, kızı Nihal'in Behlül'le nişanlanmasıyla çıkmaz hal alır. Bihter'in içsel çelişkilerine en fazla annesi tanık olmaktadır. Bu durumdan memnun olmayan Firdevs Hanım, Nihal ile Behlül arasındaki ilişkinin bu denli ilerlemesindeki önemli bir etkidir. Annesinin, Nihal ile Behlül arasındaki ilişkideki etkisinden haberdar olan Bihter ise, ilişkiden duymuş olduğu rahatsızlığı daha fazla saklayamaz. Çevresine ve özellikle de Nihal'e karşı tavırları onu çokça ele vermeye başlar. Artık bu durumu ve Nihal ile Behlül evliliğini engellemeyeceğini iyice anlayan Bihter, dizinin son bölümünde kendini öldürür. Behlül ise her zamanki havailiğiyle bu ortamdan kaçır.

3.3. İzleyici Yorumları ve Değerlendirmeleri

Aşk-ı Memnu dizisiyle ilgili olarak yapılmış olan alımlama analizi çalışmasında, katılımcıları, Hall'un kodlama/kodaçımı modelindeki ayrımında olduğu gibi egemen, müzakereci ve muhalif okumalar yapmıştır. Alımlama analizinin izleyiciyle ilgili görüşme kısmında, katılımcıların dizi okumalarında, kimi katılımcıların dizinin istediği gibi egemen okuma yaptıkları, kimi katılımcıların dizi söyleminin bir kısmına katılıp, diğer kısmına katılmadıkları, kimi katılımcılarınsa dizinin söylemine hiç katılmadığı ve muhalif bir tavır takındıkları görülmüştür. İzleyici yorumları ve değerlendirmesi kısmında, diziyile ilgili alımlama analizi çalışmasının yapıldığı katılımcıların açık kimlikleri verilmemiş olup, bunun yerine katılımcılar, "Katılımcı 1, Katılımcı 2,...Katılımcı 12" şeklinde kodlanmıştır.

Aşağıdaki tabloda katılımcıların yorumları ve bu izleme sonuçlarına göre elde edilen kategoriler yer almaktadır:

Tablo: İzleme Sonuçları ve Kategorileri

Diziler ve Gerçek Hayat
"Kendimi bir boşlukta hissettim ve bende izlemeye başladım. Türk toplumunda o kadar yer etmiş ki, merak ettim ve dedim ki bir bakayım nasıl bir dizi?"
"Kötüyü göstererek insanlara iyinin olması gerektiği yönünde güzel mesajlar verebilir. Ama dizinin çok da iyi şeyler içerdiğini düşünmüyorum. Aksine gençleri lüks yaşamı isteme şeklinde özentiyeye yönlendiriyor."
"Toplumda bastırılmış duygular ve erotizm filmde harmanlanmış. Az okuyan, çok televizyon seyreden kitlenin bu açığı televizyonla kapatmak istemesi."
"Bu soru, 30-40 yıl önce sorulmuş olsaydı, belki 'hayır örtüşmüyor' derdim, ancak maalesef dizilerdeki yaşamlarla gerçek yaşamdaki yaşamlar günümüzde örtüşüyor."
"Teknik olarak dizinin başarılı bir çekim ve senaryosu var. Kitabın günümüze uyarlaması uzmanca, ancak abartılı sahneler var."
"Çekimler çok güzel, çok kaliteli, giyimleri, renk uyumları bence süper."
"Lüks yaşama özendirilmekte ve hayal ürünü bu nedenle diziyi gerçekçi bulmuyorum."
"Onu izlediğimizde kendimizden geçebiliyorsak, farklı dünyalara yol alabiliyorsak gerçekçi diyebiliriz."
"Gerçekçi bulmuyorum. Çünkü Türk toplumundaki insanların ancak yüzde onluk bir kısmı ancak öyle bir hayat yaşıyor. Dizide lüks bir hayat var. Türk aile yapısına uygun bir dizi değil. Tabii öyle yaşayanlar var, ama Türkiye'de çok az bir kesimi temsil ettiğini düşünüyorum."
"Çekimlerde sırf zaman doldurmak ve heyecan yaratmak için sahnelerin gereksiz uzatılmasını eleştiriyorum."
"Merak ettiğim için izliyorum. Her bölümünün bitişinde, bir sonraki bölümün zamanının ne zaman geleceğini düşünüyorum. Eleştiriyorum ama diğer taraftan diziyi çok seviyorum."
"Konuyu biliyorsun aslında, ama o kadar güzel kurgulanıyor ki, merak ediyorsun ne olacak diye. Bu anlamda, finali hakikaten bekleyen kesimin içerisindeyim."
"Dizi kaliteli bir yapımdır, oyuncular iyi, konu orijinal, çekimler kaliteli, sürükleyici. Olumsuz yönü, sadece işlediği konu, zaman zaman Türk aile yapısına hiç uymadı."
"Toplumumuzun entrikayı çok sevmesi, başkalarının aşklarını merak etmelerinden kaynaklanıyor. Toplumun genelinde cinselliğin bastırılmış olması nedeniyle, dizide bunun çok normalmiş gibi sergilenmesi hoşlarına gidiyor."
"Çok şaşıla, zengin ve maddiyatın ön planda olduğu bir yaşam var. Ama Türkiye'de standartlar bunun tam olarak çok altında. İnsanların hayalleri uçtur. Kafasında zengin bir hayat kurmuştur belki ve diziyi izlediğinde bir yerde hayallerine geçici de olsa kavuşmuş gibi kendini hissetmektedir."
"Aşk bir insanın gözünü bu kadar kör etmemelidir. Aşklar insanın hayatına renk katar, ama belli kriterleri olmalıdır. Hayatta sadece aşk olsun, çevre çok önemli değil. Bu çok saçma bir şey. Aşk çevreden bağımsız değildir. Bu yüzden duygularında bir değişim olmadı."
"Muhafazakâr ailelerin çocukları olduğumuz için, öyle lüks bir hayat görmedik, o kadar zengin birisiyle karşılaşmadım."

Toplumsal Değerlerle Uyuşmama

“Çok eşliliği, yasak ilişkiyi meşrulaştırıyor, haklıymış gibi çıkartıyor.”

“Bir ailenin, sadakatsizlik yüzünden çöküşü mesajını alıyorum. Filmde olmadığı için, sadakat kavramına daha çok önem veriyorum.”

“Toplumun değer yargıları ve ‘mahalle baskısı’nın yoğun olduğu Türkiye’de konu akışı bakımından dizinin gerçekçi olduğunu düşünmüyorum.”

“Ahlak kurallarını ihlal ettikleri zaman hoş olmuyor, çünkü gençler ve çocuklar kötü etkileniyor.”

“Yasak ilişki durumu Türk aile yapısına uymuyor. Bunlar çok güzel şeyler değil.”

“İhanet konusunun en baştan bilindiği halde ‘bilinmezlik’ durumunun korunmasını eleştiriyorum.”

“Dizinin konusu, başlı başına eleştirilebilecek bir konu. Çünkü, aileyle izlenebilecek bir dizi değil.”

“Olumlu yönü yok. Olumsuz yönü, gençleri ahlaki anlamda kötü yönde etkilemesidir.”

“Olumsuz yönleri, yasak aşkı meşrulaştırıyor. Toplumu, Behlül’cü ve Bihter’ci şeklinde ikiye bölmesi, insanların hayal ürünü olan diziyi gerçekmiş gibi algılaması ve o diziyi birlikte yaşamaları, onlarla birlikte heyecan duymaları, ağlamaları.”

“Olumlu yönü yok, ama olumsuz yönleri çok. Mesela toplumda çok üst düzeyde-onlara göre modern- bir ailenin yaşam tarzını insanlara lanse ediyor. Ancak halk bunlardan çok uzak bir hayat sürüyor. Özellikle ergenlik çağındaki, insanları yaşam tarzı ve ahlaki anlamda olumsuz etkilediğini düşünüyorum. Olumlu anlamda şu düşünülebilir, bu tür konuların tartışılma imkânı doğmaktadır.”

“İnsani ilişkilerde ve toplumda düzgün davranma yönünde iyi bir şeyler verdiğini düşünüyorum. Biz toplum olarak, çok fazla ‘teşekkür etmeyi ve rica etmeyi’ bilen bir toplum değiliz. Dizideki karakterlerin nezaket yönündeki davranışları, topluma örnek olmaktadır. Ancak ahlaki anlamda kötü şeyler aşıyor.”

“Muhafazakâr bir yapıya sahip olan toplumumuzda alenen yaşanmayan eylemleri ve aile içinde dini olarak da yasaklanan ilişkileri, ‘Aşk’ gibi masum bir duygunun altına saklayarak meşrulaştırıyor.”

“Dizideki ailenin yaşantısında etik olmayan bir ilişki var, ama bunun yaşayanları mutlu, kazanan, sonucundan zarar görmeyen insanlar olarak anlatmadığı, bilakis o insanların çıkmazlarda boğulduğunu gösterdiği için meşrulaştırdığını düşünmüyorum.”

“Türk ahlak yapısı İslami değerler üzerine kurulduğu için hiç ortak yan göremiyorum.”

“Karşılaştığımda öyle bir tutarlılık yok. Kitabın yazıldığı dönem, modernleşmeye yeni geçildiği ve Avrupalılaştırmanın örnek alındığı bir dönem. Onun için normal böyle yazılması, ancak Türk aile yapısında, yasak ilişkiyle ilgili öyle bir durum kabul edilememektedir.”

“İkisinin arasında bir tutarlılık göremiyorum. Çünkü zina, Türk ahlak yapısında kabul gören bir durum değildir. İslamiyet açısından bakıldığında zina, ‘günah’ olarak nitelendiriliyor. Avrupa ülkelerinde çok normal bir durum gibi gözükebilir ancak bizim toplumumuz bu tür durumlara açık bir toplum değildir.”

“Filmin sonunda yapılmaya çalışılan şey gayri meşruluğu aşk adı altında meşrulaştırmak, dolayısıyla yanlış olan değerler farklı sıfatlarla aklanamaz.”

“Hiçbir değişiklik yaratmadı, hatta Bihter’in çoktan ölmesini isterdim. Behlül, erkek öyle davranması çok normal bir şey. Kadınların ona olan ilgisi hoşuna gidiyor. Onun yaşam tarzı böyle. Buda çok normal bir şey.”

“Hem Bihter hem de Behlül ölmeliydi. Sonunda “kaybeden zavallı âşıklar” tablosu yerine, cezalarını bulanlar olarak gösterirdim.”

“Bihter ve Behlül yaşadıkları yasak ilişkiden hiçbir zaman pişman olmadılar. Bu yüzden Bihter’in hak ettiği bir ölüm oldu. Bence sonuç çok güzel oldu. Belki Beşir’in ölmemesini sağladım. Nihal ile iyi bir son yapabiliyordim. Bihter’i öldürmezdim, ama Behlül’le de birleştirmezdim. Firdevs hanımı yine elit kesimden biriyle evlendirirdim. Deniz hanım ve Adnan Bey için güzel bir son hazırlardım.”

Gerçek Aşk

“Bihter için, aşk için, Bihter’in gerçek aşkı için izliyorum. Mutlu sona ulaşacak mı ulaşmayacak mı onu merak ettiğim için”

“Yasak aşkların sonu hüsrarla bitiyor genelde. Olan, zavallı gerçek sevene oluyor. Dizi, tutkulu sevgiyi anlatıyor bir yerde.”

“Her ne kadar Behlül’ü Bihter’ciğime layık görsem de o ikisini yurt dışına kaçırdım. Sırf Bihter mutlu olsun diye. Nihal ve diğerleri de ne hali varsa görsün.”

Karakterler ve Olumlu Özellikleri

“Bozuk aile yapısı içinde kendi düzenini kurmaya çalışan, aileye önem veren, hırslarından arınmış, iyi niyetli, düzgün karakteri nedeniyle Peyker”

“Asil duruşu, anaç olması ve mantıklı kararlarından dolayı Matmazel Deniz”

“Kararlı ve cesur olduğu ve inandığı şeyin arkasında durduğu için Bihter”

“Karizmatik, centilmen, otoriter olduğu ve iyiyi oynadığı için Adnan Bey”

“Düzgün karakteri, masumiyeti ve saflığı nedeniyle Beşir”

“Masumiyetinden dolayı Nihal”

“Yapmacık hareketlerinden dolayı Nihal”

Karakterler ve Olumsuz Özellikleri

“İhtiraslı bayanlara ve kendini kontrol edemeyen erkeklere hitap etmektedir.”

“Çekememezliği ve hasetliğinden dolayı Cemile”

“Yaptıklarının yol açacağı sonu düşünmeden hareket etmesi, ne yaptığını bilmemesi, ahlak kurallarını benimsememesi, zarar veren bir ihtirasının olması ve çok dengesiz, kararsız, arsız, uçarı ve korkak olduğu için Behlül”

“Hırsı yüzünden ve her şeye karıştığı için, çok entrikacı olduğu için Firdevs Hanım”

“Bencil ve iradesiz olması nedeniyle Bihter”

“Ben kitapta olduğu gibi bitirirdim. Behlül karakteri günah keçisi oldu, filmin en ihtiraslı karakteri Bihter ise, aşkı uğruna kendini feda eden kahraman olarak nitelendirildi. Günahı, iki karakter arasında paylaştırdım.”

Karakterle Özdeşleşme

“Sonlarda özellikle Bihter’e karşı bir acıma duygusu oluştu.”

“Keşke Behlül de ölseydi. Bihter’in yerinde olsaydım önce Behlül’ü vurur sonra kendimi vururdum. Deniz hanım ve Adnan beyi evlendirirdim.”

“Kızlara olan düşkünlüğü yönünden kendisine benzettiği için Behlül.”

“Başta Bihter’i sevmiyordum, suçluyordum. Son bölümlerde desteklemeye başladım. Çünkü onun aşkı gerçekti ve onun için mücadele etti. Bu yüzden ona sempati duymamı sağladı. Behlül ise tam tersi bir karakterdi. Bihter’i, sevgisinin gerçekliği haklı gösterdi.”

“Bihter’e yazık oldu!”

“Eleştiriyorum ama bir yandan da Bihter ve Behlül karakterlerine acıyorum. Allah kimsenin başına getirmesin böyle bir olay. Acınacak bir olay.”

“Duygusal olan herkese hitap ediyor”

“Zaman zaman Behlül ile kendimi bütünleştiriyorum”

“Adnan Bey, çok idealist bir adam. Bu yüzden, tam olarak benim görüşlerimi ve karakterimi yansıtıyor.”

“Evet, Nihal benzeri karakterler var çevrede.”

“Ahlak yönünden değil ama davranış bakımından çevremdeki birçok kişiyi Behlül karakterine benzetiyorum.”

“Çevremde Cemile gibi insanlarla karşılaştım ama Bihter ve Behlül türü kişilerle karşılaşmadım. İnşallah hiç karşılaşmam da.”

“Adnan’ın Behlül’ü dövmesini sağlar, diziyi Bihter’in öldüğü sahnede bitirirdim.”

Tüm katılımcılar, Aşk-ı Memnu dizisini izlemektedir, ancak bunların bir kısmı dizinin her bölümünü kesintisiz olarak izledikleri halde, diğer bir kısmı ise, ‘arada bir’ ya da ‘denk geldikçe’ izlemektedir. Katılımcıların iki yılı aşkın bir süredir yayında kalan Aşk-ı Memnu dizisinin her ayrıntısını hatırlamamışlardır, ancak katılımcıların hepsinin Aşk-ı Memnu dizisinin, başrol oyuncularının karakterlerini, konusunu ve neyi anlattığını bildikleri görülmüştür. Katılımcıların hafızasında en çok kalıcı kalan bölümse, dizinin final bölümüdür. Katılımcılar, diziyi daha çoğunlukla merak ve heyecan uyandırdığı konuyla karakterlerini ilginç bulduğu için izlediklerini söylemişlerdir.

Dizinin izlenme nedenleri arasında, bir klasikten uyarılma olması ve çekim kalitesinin iyi olması da yer almaktadır. Dizinin diğer izlenme nedenleri arasında şunlar bulunmaktadır: Katılımcı 5: “Bihter için, aşk için, Bihter’in gerçek aşkı için izliyorum. Mutlu sona ulaşacak mı ulaşmayacak mı onu merak ettiğim için”/ Katılımcı 5’in bu yorumunu Arık’ın, “Ekran karşısındaki seyircinin dikkatini kaçırmama ve heyecanı üst düzeyde tutma adına aksiyondan vazgeçmez” (2004:316) şeklindeki sözlerini destekler niteliktedir. “Herkes izliyor, herkesin hayatında o kadar yer etmiş ki, sohbetlerde hep ‘Aşk-ı Memnu’ var, çevreden bir etkilenme oldu. Kendimi bir boşlukta hissettim ve bende izlemeye başladım. Türk toplumunda o kadar yer etmiş ki, merak ettim ve dedim ki bir bakayım nasıl bir dizi?” Katılımcı 11’in bu sözleriye Akbaş’ın, “Diyaloglarda belirleyici olan televizyon, çoğu zaman konuşmaya fırsat ve zaman bırakmadan sadece kendi sesini dost meclislerine salmaktadır. Sadece kendimizi değil, toplumla olan ilişkilerimizi de belirler olmuştur televizyon” (2005:137) şeklindeki düşüncesini doğrulamaktadır.

“Diziden ne türden bir mesaj alıyorsunuz?” sorusuna, katılımcıların çoğunluğu olumsuz yönde mesaj aldıklarını söylemiştir. Bu soruyla ilgili olarak en çok vurguladıkları nokta ise, toplumun genel ahlaki değerlerine uygun olmadığı ve toplum arasında kabul görmeyen bazı durumları meşrulaştırmaya çalıştığı yönündedir. Katılımcı 3: “Çok eşliliği, yasak ilişkiyi meşrulaştırıyor, haklıymış gibi çıkartıyor.”/ Katılımcı 8: “Bir ailenin, sadakatsizlik yüzünden çöküşü mesajını alıyorum. Filmde olmadığı için, sadakat kavramına daha çok önem veriyorum.”/ Katılımcı 10: “Kötüyü göstererek insanlara iyinin olması gerektiği yönünde güzel mesajlar verebilir. Ama dizinin çok da iyi şeyler içerdiğini düşünmüyorum. Aksine gençleri lüks yaşamı isteme şeklinde özentiyeye yönlendiriyor.” “Televizyonun ‘canlılığı’, ‘renkliliği’, ‘softluğu’, ‘yakınlığı’, ‘hızlılığı’ ve ‘gerçekliği’ günümüz insanının tüm beklentilerine yeter olmuştur” (Akbaş, 2005:140). Diğer katılımcılardan farklı olarak Katılımcı 5 ise “Yasak aşkların sonu hüsrarla bitiyor genelde. Olan, zavallı gerçek sevene oluyor. Dizi, tutkulu sevgiyi anlatıyor bir yerde.” şeklindeki sözleri ile araştırmanın varsayımından farklı olarak “gerçek sevgi”ye vurgu yapmaktadır. Burada katılımcı olayın “yasak aşk”, “genel ahlaki değerler” boyutundan çok insani bir duygunun engellenmesi ve “hüsrarla bitmesi”ne vurgu yapmaktadır.

Bir görüntünün ve ya sesin izleyiciyi belli bir düşünceye ya da algıya yönlendirmek amacıyla düzenlenmesi, televizyon ve sinemada sıkça başvurulan yöntemlerdir. Özellikle dizilerde izleyicide belli bir algıyı oluşturmaya yönelik kamera ve animasyon uygulamaları, ses, ışık ve efektler izleyicinin dikkatini çekmek, kurgusal yapıya yönelik ilgi uyandırmak ve izleyiciyi etkilemek amacıyla kullanılmaktadır. Katılımcıların hepsi, dizi çekimlerinin kalitesini son derece başarılı bulmakta, ancak bazı katılımcılar, olaya daha eleştirel bakarak, çekimlerin fazla abartıldığını düşünmektedir. Katılımcı 2: “Teknik olarak dizinin başarılı bir çekim ve senaryosu var. Kitabın günümüze uyarlaması uzmanca, ancak abartılı sahneler var.”/ Katılımcı 11: “Çekimler çok güzel, çok kaliteli, giyimleri, renk uyumları bence süper.” Dizinin, kime hitap ettiği konusunda ise, giyim, kuşam, takı açısından genellikle kadınların ön planda olduğu bir dizi olması nedeniyle kadınlara yönelik bir dizi olduğunu düşünen Katılımcı 11’in yanı sıra hem kadınlara hem de erkeklere hitap ettiğini düşünenler de bulunmaktadır. Bu konuda, Katılımcı 2’nin cevabı, oldukça ilgi çekici olmuştur: “İhtiraslı bayanlara ve kendini kontrol edemeyen erkeklere hitap etmektedir.” Ayrıca bu soruyla ilgili Katılımcı 6’nın; “Duygusal olan herkese hitap ediyor” şeklindeki cevabı da farklı bulunmuştur. ‘Dizinin çekimlerini yeterince gerçekçi buluyor musunuz?’ sorusuna ise kimi katılımcılar ‘kesinlikle’ şeklinde cevap verirken kimi izleyiciler ise, lüks yaşama özendirmesini ve hayal ürünü olduğunu dile getirerek diziyi gerçekçi bulmadıklarını söylemişlerdir. Ang, popüler hazları anlık ve duygusal keyif tanımlandığını söylemektedir (Stevenson, 2015:173).

Katılımcı 2: “Toplumun değer yargıları ve ‘mahalle baskısı’nın yoğun olduğu Türkiye’de konu akışı bakımından dizinin gerçekçi olduğunu düşünmüyorum.”/ Katılımcı 8: “Onu izlediğimizde kendimizden geçebiliyorsak, farklı dünyalara yol alabiliyorsak gerçekçi diyebiliriz.” Genelde iletişim araçları, özelde ise televizyonun aktardığı gerçeklik tamamen yeniden oluşturulan, isteğe göre yönlendirilen, dolayısıyla içinde yaşadığımız dünya ile pek de bir ilgisi olmayan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Poyraz, 2002:24). Katılımcı 11: “Gerçekçi bulmuyorum. Çünkü Türk toplumundaki insanların ancak yüzde onluk bir kısmı ancak öyle bir hayat yaşıyor. Dizide lüks bir hayat var. Türk aile yapısına uygun bir dizi değil. Tabi öyle yaşayanlar var, ama Türkiye’de çok az bir kesimi temsil ettiğini düşünüyorum.” Ang’ın Dallas üzerine yapılan bir çalışmada, dizinin gerçekçi olup olmadığı üzerine yürütülen tartışmadan yola çıkarak “kurmaca bir yapıtın gerçekçi olmadığından yakınmak, simgesel üretimin doğasını yanlış anlamaktır” diyerek eleştirmiştir. Çünkü ona göre televizyon metinleri gerçek dünyayı yansıtmaz, üretir

(Stevenson, 2015:173). Televizyon, tüm benliğimizle katılmamızı, olayın içinde yer almamızı istiyor. Televizyonun yalnızca arka plan gibi duran bir işleyişi yok, izleyiciyi kendine bağlıyor ve çoğu kimsenin kimliğinin bir tehditle karşı karşıya kaldığını ileri sürerek televizyonu eleştirmesi bundan kaynaklanmaktadır (McLuhan, 2005:125).

Dizi karakterleri arasında, en beğenilen ve beğenilmeyen karakter şeklinde bir kıyaslama yapıldığında ve bunların nedenleriyle ilgili katılımcılar görüşlerini ifade ederken, tüm katılımcılar arasında belli bir uyumun olmadığı görülmüştür. Katılımcılar arasında, yasak ilişkinin mimarları oldukları için Bihter ve Behlül karakterlerinin beğenilmediği yönünde bir ön kabul düşünülürken, çalışmada bu tür bir durumun olmadığı ve beğeni konusunda kriterlerin ve karakterlerin değişebildiği görülmüştür.

Dizide en beğenilenler ve nedenleri şu şekilde sıralanmıştır: bozuk aile yapısı içinde kendi düzenini kurmaya çalışan, aileye önem veren, hırslarından arınmış, iyi niyetli, düzgün karakteri nedeniyle Peyker (Katılımcı 1- Katılımcı 9), asil duruşu, anaç olması ve mantıklı kararlarından dolayı Matmazel Deniz (Katılımcı 2- Katılımcı 11), kızlara olan düşkünlüğü yönünden kendisine benzettiği için Behlül (Katılımcı 3), kararlı ve cesur olduğu ve inandığı şeyin arkasında durduğu için Bihter (Katılımcı 5), karizmatik, centilmen, otoriter olduğu ve iyiyi oynadığı için Adnan Bey (Katılımcı 6- Katılımcı 7- Katılımcı 12), düzgün karakteri, masumiyeti ve saflığı nedeniyle Beşir (Katılımcı 8- Katılımcı 10), masumiyetinden dolayı Nihal (Katılımcı 4). Dizide en beğenilmeyenler ve nedenleri ise şu şekilde sıralanmıştır: Yapmacık hareketlerinden dolayı Nihal (Katılımcı 1), yaptıklarının yol açacağı sonu düşünmeden hareket etmesi, ne yaptığını bilmemesi, ahlak kurallarını benimsememesi, zarar veren bir ihtirasının olması ve çok dengesiz, kararsız, arsız, uçarı ve korkak olduğu için Behlül (Katılımcı 2- Katılımcı 5- Katılımcı 8- Katılımcı 12), hırsı yüzünden ve her şeye karıştığı için, çok entrikacı olduğu için Firdevs Hanım (Katılımcı 3- Katılımcı 9- Katılımcı 4), bencil ve iradesiz olması nedeniyle Bihter (Katılımcı 10), çekememezliği ve hasetliğinden dolayı Cemile (Katılımcı 11).

Katılımcıların çoğu dizideki karakterlerle kendilerini bütünleştirmiyor, buna rağmen, katılımcılar arasında, kendilerini Adnan Bey ya da Deniz hanımla bütünleştirenler bulunmaktadır. Katılımcı 3'ün, "Zaman zaman Behlül ile kendimi bütünleştiriyorum" şeklindeki yanıtında, yasak aşkın mimarını destekleme yönünde bir tavrın sergilendiği göze çarpmaktadır. Katılımcı 8'in cevabı ise "Adnan bey, çok idealist bir adam. Bu yüzden, tam olarak benim görüşlerimi ve karakterimi yansıtıyor." şeklindedir.

"Dizideki karakterleri çevredeki insanlara benzetiyor musunuz?" sorusuna bazı katılımcılar "benzetiyorum" cevabını verirken, bazıları "bazen" cevabını vermiş, bazılarıysa "benzetmediklerini" ve "çevrelerinde öyle karakterlerin olmadığını" ifade etmişlerdir. Katılımcı 5: "Evet, Nihal benzeri karakterler var çevrede."/ Katılımcı 7: "Ahlak yönünden değil ama davranış bakımından çevremdeki birçok kişiyi Behlül karakterine benzetiyorum."/ Katılımcı 10: "Muhafazakâr ailelerin çocukları olduğumuz için, öyle lüks bir hayat görmedik, o kadar zengin birisiyle karşılaşmadım."/ Katılımcı 11: "Çevremde Cemile gibi insanlarla karşılaştım ama Bihter ve Behlül türü kişilerle karşılaşmadım. İnşallah hiç karşılaşmam da." şeklinde cevap vermiştir.

Hemen hemen tüm katılımcılar, diziyi olumlu ya da olumsuz anlamda eleştirdiğini ifade etmiştir. Bu durum, 'izleyicilerin medya metinlerinin aktif okuyucuları olduğu' varsayımını destekler niteliktedir. Katılımcıların dizinin en çok eleştirdikleri yönü ahlaki boyutu olmakla beraber diğer eleştirdikleri noktalar şunlardır: Katılımcı 3: "Çekimlerde sırf zaman doldurmak ve heyecan yaratmak için sahnelerin gereksiz uzatılmasını eleştiriyorum."/ Katılımcı 4: "Ahlak kurallarını ihlal ettikleri zaman hoş olmuyor, çünkü gençler ve çocuklar kötü etkileniyor."/ Katılımcı 5: "Yasak ilişki durumu Türk aile

yapısına uymuyor. Bunlar çok güzel şeyler değil.”/ Katılımcı 7: “İhanet konusunun en baştan bilindiği halde ‘bilinmezlik’ durumunun korunmasını eleştiriyorum.”/ Katılımcı 11: “Dizinin konusu, başlı başına eleştirilebilecek bir konu. Çünkü, aileyle izlenebilecek bir dizi değil.” Katılımcıların hemen hemen hepsi tarafından eleştirilen Aşk-ı Memnu dizisi, eleştirildiği halde katılımcılar tarafından tekrar izlenmiştir. Bu durumun nedenleri ise, dizinin konusunun ilginç olması, merak uyandırması, her bölümünün birbirine güzel bağlanması ve heyecanlı bulunması, sohbetlerden uzak kalmamak şeklinde sıralanmıştır. Katılımcı 7: “Merak ettiğim için izliyorum. Her bölümünün bitişinde, bir sonraki bölümün zamanının ne zaman geleceğini düşünüyorum. Eleştiriyorum ama diğer taraftan diziyi çok seviyorum.”/ Katılımcı 11: “Konuyu biliyorsun aslında, ama o kadar güzel kurgulanıyor ki, merak ediyorsun ne olacak diye. Bu anlamda, finali hakikaten bekleyen kesimin içerisindeydim.” Televizyon seyirciyi elde tutma adına tüm programlarında dramatik bir anlatımı ve olayları hikâyeleştirmeyi tercih eder (Arık, 2004:315).

Dizinin olumlu ve olumsuz yönlerinin sorulduğu soruda, olumlu yönü, daha çoğunlukla çekimlerin kaliteli olması ve oyuncuların iyi oynaması, olumsuz yönü ise, dizinin ahlaki olarak “Türk aile yapısını temsil etmemesi” şeklinde gösterilmiştir. Katılımcılar dizinin olumlu yönünden çok olumsuz yönü üzerinde durmuştur. Bu durum da katılımcıların aslında içten içe dizinin konusunu desteklemedikleri ancak yine de izlediklerini göstermektedir. Katılımcı 1: “Olumlu yönü yok. Olumsuz yönü, gençleri ahlaki anlamda kötü yönde etkilemesidir.”/ Katılımcı 3: “Olumsuz yönleri, yasak aşkı meşrulaştırıyor. Toplumu, Behlül’cü ve Bihter’ci şeklinde ikiye bölmesi, insanların hayal ürünü olan diziyi gerçekmiş gibi algılaması ve o diziyi birlikte yaşamaları, onlarla birlikte heyecan duymaları, ağlamaları.”/ “Dizi kaliteli bir yapımdır, oyuncular iyi, konu orijinal, çekimler kaliteli, sürükleyici. Olumsuz yönü, sadece işlediği konu, zaman zaman Türk aile yapısına hiç uymadı.” Katılımcı 5’in bu sözleri Uğur Demiray’ın, “Bize gönderilen binlerce ileti içinden yapılan seçimlerde; bireysel, toplumsal, psikolojik ve kültürel yapımızın önemli rol oynadığı kuramsal olarak biline gelmektedir.” (1994:8) şeklindeki ifadesini desteklememektedir./ Katılımcı 6: “Olumlu yönü yok, ama olumsuz yönleri çok. Mesela toplumda çok üst düzeyde-onlara göre modern- bir ailenin yaşam tarzını insanlara lanse ediyor. Ancak halk bunlardan çok uzak bir hayat sürüyor. Özellikle ergenlik çağındaki, insanları yaşam tarzı ve ahlaki anlamda olumsuz etkilediğini düşünüyorum. Olumlu anlamda şu düşünülebilir, bu tür konuların tartışılma imkânı doğmaktadır.”/ Katılımcı 10: “İnsani ilişkilerde ve toplumda düzgün davranma yönünde iyi bir şeyler verdiğini düşünüyorum. Biz toplum olarak, çok fazla ‘teşekkür etmeyi ve rica etmeyi’ bilen bir toplum değiliz. Dizideki karakterlerin nezaket yönündeki davranışları, topluma örnek olmaktadır. Ancak ahlaki anlamda kötü şeyler aşıyor.”

Dizideki ilişkileri onaylayıp onaylamadıkları şeklindeki soruya, katılımcıların çoğunluğu “doğru bulmadıkları” yönünde cevap vermiş ve “toplumda kabul görmeyen bazı davranışları meşrulaştırdığı” şeklinde okuma yapmıştır. Ancak bazı katılımcılar ise, meşrulaştırmadığını savunmuştur. Katılımcı 2: “Muhafazakâr bir yapıya sahip olan toplumumuzda alenen yaşanmayan eylemleri ve aile içinde dini olarak da yasaklanan ilişkileri, ‘Aşk’ gibi masum bir duygunun altına saklayarak meşrulaştırıyor.” Katılımcı 9: “Dizideki ailenin yaşantısında etik olmayan bir ilişki var, ama bunun yaşayanları mutlu, kazanan, sonucundan zarar görmeyen insanlar olarak anlatmadığı, bilakis o insanların çıkmazlarda boğulduğunu gösterdiği için meşrulaştırdığını düşünmüyorum.” Katılımcılar, Aşk-ı Memnu dizisini genel ahlaki değerlerle karşılaştırdıklarında ikisini arasında herhangi bir tutarlılık bulunmadığı şeklinde okumalar gerçekleştirmiştir. Bu durum, katılımcıların diziyi izleseler bile, kendi toplumsal ahlaki yapılarından vazgeçmedikleri şeklinde değerlendirilebilir. Katılımcı 2: “Türk ahlak yapısı İslami değerler üzerine kurulduğu için

hiç ortak yan göremiyorum.”/ Katılımcı 3: “Karşılaştırdığımda öyle bir tutarlılık yok. Kitabın yazıldığı dönem, modernleşmeye yeni geçildiği ve Avrupalılaştırmanın örnek alındığı bir dönem. Onun için normal böyle yazılması, ancak Türk aile yapısında, yasak ilişkisiyle ilgili öyle bir durum kabul edilememektedir.”/ Katılımcı 7: “İkisinin arasında bir tutarlılık göremiyorum. Çünkü zina, Türk ahlak yapısında kabul gören bir durum değildir. İslamiyet açısından bakıldığında zina, ‘günah’ olarak nitelendiriliyor. Avrupa ülkelerinde çok normal bir durum gibi gözükebilir ancak bizim toplumumuz bu tür durumlara açık bir toplum değildir.”/ Katılımcı 11: “Bu soru, 30-40 yıl önce sorulmuş olsaydı, belki ‘hayır örtüşmüyor’ derdim, ancak maalesef dizilerdeki yaşamlarla gerçek yaşamdaki yaşamlar günümüzde örtüşüyor.” Katılımcılar, dizinin bu kadar çok izlenmesinin nedenlerini; başrol oyuncularının popüleritesi, dizideki karakterlerin beğenilmesi, lüks hayata özenilmesi, sonunun bilinmesine rağmen finalinin merak edilmesi, toplumun duygusal ve mağduriyetin olduğu konulara ilgi duyması, konusunun topluma göre anormal olması, Türk izleyicisinin heyecan ve entrikayı sevmesi, konusunun bir romandan uyarılma olması, reklamının iyi yapılması, konusunun yasak bir olgudan yola çıkması şeklinde sıralamışlardır. Ancak asıl neden olarak cinsellik anlamında bastırılmış duyguların bu şekilde gün yüzüne çıkarttıklarını ifade etmeleri de oldukça farklı bir okuma şekli olmuştur. “Televizyonun okumayı uyarabileceğine dair belirgin bir delil bile var. Televizyona uyarlanan ve dramatikleştirilen kitapların satışı, bu tür mini dizilerin yayını sırasında çoğu zaman gözle görülür biçimde artmaktadır” (Esslin, 1991:70). Katılımcı 2: “Toplumda bastırılmış duygular ve erotizm filmde harmanlanmış. Az okuyan, çok televizyon seyreden kitlenin bu açığı televizyonla kapatmak istemesi.”/ Katılımcı 3: “Toplumumuzun entrikayı çok sevmesi, başkalarının aşklarını merak etmelerinden kaynaklanıyor. Toplumun genelinde cinselliğin bastırılmış olması nedeniyle, dizide bunun çok normalmiş gibi sergilenmesi hoşlarına gidiyor.”/ Katılımcı 11: “Çok şaşaalı, zengin ve maddiyatın ön planda olduğu bir yaşam var. Ama Türkiye’de standartlar bunun tam olarak çok altında. İnsanların hayalleri uçtur. Kafasında zengin bir hayat kurmuştur belki ve diziyi izlediğinde bir yerde hayallerine geçici de olsa kavuşmuş gibi kendini hissetmektedir.” Bu söylemler medya içindeki bireylerin yaşadığı gerçeklik tamamen popüler olana dairdir. Yaşadıkları da tamamen popüler hazdır (Yağlı, 2009:50) şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılar, dizinin eleştirildiği halde, yayından kaldırılmama nedeni olarak, izlenme rekoru kırması ve kaliteli bir yapımla olması olarak görmektedir. Yine katılımcılara göre, diziyi kırsal nüfustan ziyade, konusundan dolayı kentsel nüfus daha çok izlemektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, kentsel ve kırsal nüfus arasında sosyal, kültürel ve dinsel açıdan farklı bakış açılarının sahip olması yatmaktadır. Dizi ilk çıktığı andan itibaren, özellikle konusu açısından, her kesim tarafından genellikle eleştirilmiştir. Ancak televizyonun büyüdüğü dünyası ve duygulara seslenen yapısı dikkate alındığında toplumdaki bireyler için duygusal anlamda, dizideki karakterlerle ilgili bir değişim olup olmadığı da merak edilen bir konudur. Katılımcılar, ilk başlarda eleştirdikleri yasak ilişki, dizinin sonlarına doğru kendilerinde bir değişim yaratıp yaratmadığı konusunda, egemen ve muhalif yönde iki çift okuma yapmışlardır. İzleyicilerin bir kısmı, final sahnesinden dolayı, Bihter karakterine acıdiklarını dile getirmişlerdir. Katılımcı 1: “Sonlarda özellikle Bihter’e karşı bir acıma duygusu oluşturdu.”/ Katılımcı 2: “Filmin sonunda yapılmaya çalışan şey gayri meşruluğu aşk adı altında meşrulaştırmak, dolayısıyla yanlış olan değerler farklı sıfatlarla aklanamaz.”/ Katılımcı 3: “Hiçbir değişiklik yaratmadı, hatta Bihter’in çoktan ölmesini isterdim. Behlül, erkek öyle davranması çok normal bir şey. Kadınların ona olan ilgisi hoşuna gidiyor. Onun yaşam tarzı böyle. Bu da çok normal bir şey.”/ Katılımcı 4: “Bihter’e yazık oldu!”, “Televizyon görünür seviyede, dramatik bir araçtır, çünkü aktardığı şeylerin büyük kısmı oyuncuların daha önceden hazırlanarak sunduğu kurgusal malzemelerden oluşan ve oyunun konusunu, konuşmalarını, karakterlerini, kostümlerini-

kısaca dramatik ifade araçlarının hepsini- kullanan geleneksel drama biçimindedir” (Esslin, 2001:17). Katılımcı 5: “Başta Bihter’i sevmiyordum, suçluyordum. Son bölümlerde desteklemeye başladım. Çünkü onun aşkı gerçektir ve onun için mücadele etti. Bu yüzden ona sempati duymamı sağladı. Behlül ise tam tersi bir karakterdi. Bihter’i, sevgisinin gerçekliği haklı gösterdi.” Bu noktada da anlaşılacağı gibi televizyonun en güçlü tarafı, kafalarımıza soyutlamalar değil, kalplerimize kişilikler sokmasıdır (Postman, 2004:138). Katılımcı 7: “Eleştiriyorum ama bir yandan da Bihter ve Behlül karakterlerine acıyorum. Allah kimsenin başına getirmesin böyle bir olay. Acınacak bir olay.” Esslin’in de belirttiği gibi soap operadaki karakterler yıllar boyunca neredeyse her gün bizimle beraberdir ve onlara öylesine alışırız ki, tarafsız düşünmemiz ya engellenir ya da mümkün olmaz (2001:45). Katılımcı 11: “Aşk bir insanın gözünü bu kadar kör etmemelidir. Aşklar insanın hayatına renk katar, ama belli kriterleri olmalıdır. Hayatta sadece aşk olsun, çevre çok önemli değil. Bu çok saçma bir şey. Aşk çevreden bağımsız değildir. Bu yüzden duygularımda bir değişim olmadı.”

Alımlama analizinin yapıldığı bu çalışmada, en son soruda izleyicilerinin kendilerini dizinin senaristi yerine koymalarını ve kendi duygularına göre hareket ettikleri bir durumda diziyi nasıl bitirmek istedikleri soruldu. İzleyicilerin, bu konudaki okumaları hep Behlül ve Bihter üzerine kuruldu; kimi katılımcı iki karakteri kavuşturdu, kimisi ise, ikisinin de sonunu ölümle bitirdi. Katılımcı 2: “Ben kitapta olduğu gibi bitirirdim. Behlül karakteri günah keçisi oldu, filmin en ihtiraslı karakteri Bihter ise, aşkı uğruna kendini feda eden kahraman olarak nitelendirildi. Günahı, iki karakter arasında paylaşırdım.”/ Katılımcı 5: “Her ne kadar Behlül’ü Bihter’ciğime layık görmesem de o ikisini yurt dışına kaçırdım. Sırf Bihter mutlu olsun diye. Nihal ve diğerleri de ne hali varsa görsün.” “Bütün televizyon program türlerinde eğlence faktörünün ön plana çıkması, psikolojik bir boyut taşımaktadır. Merak ve heyecan kişiye zamanın nasıl geçtiğini unuttururken, herhangi bir felakete yüz yüze gelen karakterin yerine kendisini koyma, iyinin kötüyü yendiği sıradaki ferahlama gibi durumlar ise, kişiye heyecan, tatmin ve boşalma gibi duyguları yaşatmaktadır. Birbirini seven çiftin sonunda kavuşması sırasında duyulan hazla birlikte dökülen gözyaşı, ayrı düşmelerinden duyulan tatlı üzüntü gibi duygulardan anlaşıldığı üzere eğlence, dramatik unsurlara da egemen kılınmıştır”(Poyraz, 2002: 55).

Katılımcı 7: “Adnan’ın Behlül’ü dövmesini sağlar, diziyi Bihter’in öldüğü sahnede bitirirdim.”/ Katılımcı 9: “Hem Bihter hem de Behlül ölmeliydi. Sonunda “kaybeden zavallı âşık” tablosu yerine, cezalarını bulanlar olarak gösterirdim.”/ Katılımcı 10: “Bihter ve Behlül yaşadıkları yasak ilişkiden hiçbir zaman pişman olmadılar. Bu yüzden Bihter’in hak ettiği bir ölüm oldu. Bence sonuç çok güzel oldu. Belki Beşir’in ölmemesini sağlardım. Nihal ile iyi bir son yapabilirdim. Bihter’i öldürmezdim, ama Behlül’le de birleştirmezdim. Firdevs hanımı yine elit kesimden biriyle evlendirirdim. Deniz hanım ve Adnan Bey için güzel bir son hazırlardım.”/ Katılımcı 11: “Keşke Behlül de ölseydi. Bihter’in yerinde olsaydım önce Behlül’ü vurur sonra kendimi vururdum. Deniz hanım ve Adnan beyi evlendirirdim.”

Sonuç

Ünsal Oskay her ne kadar, “Beyaz diziler veya TV’deki diziler, bize zaman ve mekânca çok uzak yerlerde hazırlanmış şeyler: Ne biz öykümüzü anlatıyoruz ne de anlatılan öykü bizim öykümüz.” (Oskay, 2004:63) şeklinde bir ifade kullansa da Aşk-I Memnu dizisiyle ilgili yapılan bu çalışmada bu durumun tam olarak hiç de öyle olmadığını, izleyicilerin o öyküde yaşadıklarını ve öyküyü kendi içlerinde yaşattıklarını görülmüştür. Katılımcıların çoğunun, fark etmeden de olsa kendilerini dizi karakterlerinin yerine koyduğu gözlenmiştir. Bazı katılımcılar, eleştirdikleri Bihter ve Behlül’ün yerine

bile kendilerini koymuşlar ve onlardan bir şeyleri kendilerinde barındırdıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların hiç biri, dizi ve Türk aile yapısı arasında bir bağlantı kuramamış ve dizinin Türk aile ahlak yapısıyla uyuşmadığını dile getirmiştir. Katılımcılar her ne kadar diziyi eleştirdiklerini ve konusunu kabul etmediklerini dile getirirler de, diziyi izlemeye devam etmeleri düşünceleri ve eylemleri arasında bir tutarsızlık olduğunu göstermektedir. ‘Yasak aşk’ olgusunun ‘günah’ olarak kabul edilecek kadar eleştirildiği Türk toplumunda, böylesine eleştirilen bir dizinin izlenme rekoru kırması, aslında kimi duyguların, toplumsal baskı nedeniyle ötekileştirme korkusundan bastırıldığı ve bu duyguların bu tür yapımları izleyerek giderilmeye çalışıldığı sonucunu göstermektedir. Zaten katılımcılarda, dizinin eleştirildiği halde çok izlenme nedeni olarak cinsellik anlamında bastırılmış duyguların, bu şekilde gün yüzüne çıkartılma isteği şeklinde değerlendirmiştir. Kimi katılımcılar, dizinin gerçekteki sonundan memnun kalmadıklarını, kendilerinin tasarladığı sonla göstermişlerdir. Bu durumda, kimi katılımcıların, yasak aşkın müsebbibi olan Bihter ve Behlül karakterlerini kavuşturmaları, bu katılımcıların aslında yasak aşk olgusuna çok da eleştirel bakmadıklarını ve aşk olgusunu daha ön planda tuttuklarını göstermiştir. Analiz sırasında, masumiyet=Beşir, sadakat, otorite, nezaket=Adnan Bey, ihtiras, entrika=Firdevs hanım, ihanet=Behlül ve Bihter, nankörlük=Behlül, saf, temiz aşk=Nihal, şefkat=Deniz hanım gibi kelimelerin bazı karakterlerle eşleştirildiği görülmüştür. Bu durumda, karakterlerin bazı sıfatlarla tahlili de söz konusu olmuştur. Aşk-ı Memnu’daki ihtişamlı zengin yaşamla ilgili olarak, katılımcılar bu yaşam tarzının Türk aile yapısıyla uyuşmadığını, ancak özellikle gençler arasında özentiye neden olduğu şeklinde okumalar yapmışlardır.

Katılımcıların cevapları, bu araştırmanın varsayımlarını kanıtlayacak yönde bir sonuç çıktığını ve Aşk-ı Memnu dizisinin Türk toplumunda çok destek görmeyen yasak ilişki durumunu meşrulaştırmaya çalıştığını, böylelikle dizinin ideolojik yönünü gösterir niteliktedir. Ayrıca konusu desteklenmediği halde Aşk-ı Memnu’nun izlenme oranında rekor kırması televizyonun izler kitleyi kendine çekebilme ve büyüleme gücünü ifade etmektedir. Çalışmada, tıpkı alımlama analizinin iddia ettiği gibi katılımcıların aslında, pasif bir okuyucu olmadıkları, aksine yorum yapabilen aktif izleyiciler olduğunu görülmüştür.

Kaynakça

Akbaş, K. M. (2005). Sayfa Sayfa Televizyon. M. Bilal Arık (Ed.), *Türk Basınına Eleştirel Bir Bakış Denemesi: Kral Çıplak* içinde. Konya: Tablet Kitabevi.

Arık, M. B. (2004). *Top Ekranda*. İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Arık, M. B. (2004). Medya ve Kültür Çalışmaları Kapsamında Kültürel Çalışmalar Ekolüne Bir Bakış. Metin Işık (Ed.), *Medyada Yeni Yaklaşımlar* içinde (83-104), Konya: Eğitim Kitabevi.

Baudrillard, J. (2004). *Tüketim Toplumu*. (Çev: Hazal Deliceçaylı; Ferda Keskin). (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Becerikli, Yıldırım, S. (2012). Sağlık İletişimi Çalışmalarında Alımlama Analizinin Kullanımı: Odak Grup Çalışması Yoluyla Kamu Kampanyaları ve Reklam Metinlerine İlişkin Çapraz Bir Okuma Pratiği. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2012/II, 43, 163-177.

Binark, F. M. (1997). Ben –Bir Kadın Özne- ve Benim Sabun Köpüklerim ya da Pembe Dizilerim. *İlef Yıllık’94, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları*, (7).

Brown J.A.C. (2000). *Beyin Yıkama*. (Çev: Behzat Tanç). (7. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Demiray, U. (1994). *İletişim Ötesi İletişim*. (1.Baskı). Eskişehir: Turkuaz Yayıncılık.

Duran, R. (2000). *Medyamorfoz*. İstanbul: Avesta Yayınları.

Dursun, Ç. (2001). *TV Haberlerinde İdeoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.

Esslin, M. (1991). *Televizyon Çağı: TV Beyaz Camın Arkası*. (Çev: Murat Çiftkaya). İstanbul: Pınar Yayınları.

Hall, S. (1999). İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü. Mehmet Küçük (Der.), *Medya iktidar ideoloji* içinde, Ankara: Ark Yayınevi.

Hall, S. (2005).Kodlama, Kodaçımılama, (Çev: Yiğit Yavuz), *Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma* içinde (85-97). Ankara: Vadi Yayınları.

Hoiyer B (2005). İzleyicilerin Televizyon Programlarını Alımlayışı: Kuramsal ve Metodolojik Değerlendirmeler, (Çev: Şahinde Yavuz), *Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma* içinde (105-130). Ankara: Vadi Yayınları.

İnal, M. A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.

İrvan, S. (1997). Eleştirel Yaklaşımlarda İzleyici Araştırmaları: Bir Yöntem Olarak Alımlama Çözümlemesi, *İlef Yıllık'94, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları*, (7).

Karabağ, Sarı, Ç. (2014). İzleyici Araştırmaları ve Politik İmkân Sorunu, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 241-269.

Lull, J. (2001). *Medya İletişim Kültürü*. (Çev: N. Güngör). Ankara: Vadi Yayınları.

McLuhan, M. (2005). *Yaradığımız Medya*. (Çev: Ünsal Oskay). İstanbul: Merkez Kitapçılık.

Oskay, Ü. (2004). *Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım*. (5. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Postman, N. (2004). *Televizyon Öldüren Eğlence*. (2. Baskı), (Çev: Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Poyraz, B. (2002). *Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Schiller, H. (2005). *Zihin Yönlendirenler*. (Çev: Cevdet Cerit), İstanbul: Pınar Yayınları.

Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram*, (Çev: Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu), İstanbul: Babil Yayınları.

Stevenson, N. (2015). *Medya Kültürleri*, (Çev: Göze Orhon; Barış Engin Aksoy), Ankara: Ütopya Yayınları.

Şakı A. O. (2007). Alımlama Araştırmaları ve Kültürel Çalışmalar Geleneğinin Katkısı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Yıl: 6, Sayı: 11, 119-131.

Şeker, T. (Ocak 2009). 5N1K Haber Programının Alımlama Analizi. *Selçuk İletişim*, Cilt: 5, Sayı: 1, 105-117.

Şeker, T.; Çavuş, S. (2011). “Behzat Ç. Bir Ankara Polisiyesi’ Dizisinin Alımlama Analizi.” *Global Media Journal*, 2(3):86-104.

Şeker, T. ; Balcı, E. V. (2013). Yeni Türk Çocuk Dizi Fenomeni "Pepee" Çizgi Dizisinin Alımlama Analizi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 33, 243-263.

Tekinalp, Ş.; Uzun R. (2004). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*. İstanbul: Derin Yayınları.

Yağlı, S. (2009). Direne(meye)n Aktörlerin Galibiyetsiz Savaşımı: Gerçeklik ve Medyadaki İnşası. İsmet Parlak (Ed.), *Medyada Gerçekliğin İnşası- Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış* içinde (1-76). Konya: Çizgi Kitabevi.